

RENÉE PAPIN, «Marivaux», dins *Manuel d'histoire littéraire de la France*, 1966. (Traducció: TNC)

Pierre Carlet de Chamblin de Marivaux (1688-1769) va néixer a París. Després d'una infància a Riom, a províncies, va tornar i va estudiar dret. És un home de món i ha gaudit intensament del plaer de la conversa aristocràtica. Brilla al saló de Madame de Lambert i de Madame de Tencin. Inicia aviat la seva carrera literària i la seva originalitat es perfila molt ràpidament (en una època en què els plaers del bell món que freqüentava anaven encaminats cap als aliments lleugers, i a una novel·la li demanaven que fos «enginyosa» i «tingués estil», va escollir amb *Pharsamon* l'any 1712 el to de la paròdia burlesca).

Va escriure per vocació i també per necessitat, ja que la bancarrota de Law gairebé l'havia arruïnat. La seva obra és abundant: comprèn 29 comèdies escrites pràcticament totes entre 1720 i 1746, 6 novel·les i articles periodístics. És un «modern»: no va amagar que no li agradava Molière i va preferir la interpretació dels Comédiens Italiens a la dels actors del Théâtre Français (que només van interpretar 10 de les seves comèdies). El seu llenguatge i el seu estil van

desconcertar una part del públic i «els homes de lletres» del seu temps. Els filòsofs el van apreciar poc.

El destí de Marivaux i de la seva obra són estranys. A la seva època va conèixer més fracassos i èxits parcials de públic que no pas triomfs; només va tenir un petit nombre de defensors i va ser criticat pels petits literats, però també pels grans. La singular enemistat que l'oposava a Voltaire i a la majoria dels enciclopedistes ha passat a la posteritat. Petimetre que, segons l'autor de *Zaire*, en el seu teatre «pesava ous de mosca en balances de teranyina», com a novel·lista només hauria inventat hàbils i enginyoses ficcions, refinant-hi el llenguatge i la pintura dels personatges. Tan sols se li va començar a retre justícia lentament, durant el segle XIX, i més ràpid per les obres de teatre que no pas per les novel·les. Cal afegir que Sainte-Beuve, el qual el va defensar, va introduir sense voler un atenuant en el seu elogi quan va percebre en Marivaux un fons que jutja ric i profund, i una forma que qualifica de «singular».

Però és sobretot en aquests darrers anys que s'ha intentat tornar a posar llum sobre Marivaux «reencarnant-lo», situant tota la seva obra en una perspectiva realista.

I. EL TEATRE

Marivaudage, quants contrasentits comesos en el teu nom, quants errors a causa d'aquesta noció falsa d'«un estil en què es refina el sentiment i l'expressió» (Litré), estil que multiplicaria pel plaer de l'elegància i de l'esperit, les subtilitats i les agudeses, eflorescència de les converses formals dels salons, imatge d'una sentimentalitat sovint poc sincera, barreja de preciosisme i familiaritat, fins i tot de flirteig cast i de distinció! El que és segur, és que Marivaux va adquirir el seu llenguatge al saló literari i mundà de Madame de Lambert, i després al de Madame de Tencin, que va freqüentar assíduament i amb gran plaer. Coneix tots els recursos d'aquest llenguatge, tots els artificis i també la seva naturalesa, i no hi ha dubte que la societat cortesa i espiritual formada pels habituals d'aquests salons, sempre elegant, fins i tot en el llibertinatge, va poder proporcionar-li els models per als seus personatges. Però transposat al teatre, el seu estil adquireix un valor ben diferent, pateix una mena de metamorfosi, i esdevé un meravellós instrument d'anàlisi que serveix el seu realisme.

Des de 1719, Marivaux, que és un ardent partidari dels Moderns a la querella dels Antics i dels Moderns, elabora

en efecte una estilística nova que deixava en segon pla l'exigència de la claredat (apreciada pels clàssics, i en particular per Molière, que no era gaire del gust de Marivaux) per deixar pas a un altra manera d'expressar-se. Als seus *Pensaments sobre la claredat del discurs*, diu la seva voluntat d'expressar el seu pensament «en un grau de sentit propi per fixar-la, i per deixar entreveure alhora tota l'amplitud inexpressable de la seva vivacitat». Una estilística ja molt moderna, una aproximació gairebé proustiana, *avant la lettre*, de les ànimes i els cors:

És com si l'ànima, en la impossibilitat a l'hora d'expressar una modificació que no té nom, n'agafés una de la mateixa espècie que la seva en vivacitat, i l'expressés de manera que la imatge d'aquesta menor modificació pogués excitar en els altres una idea més o menys fidel de la veritable modificació que ella és incapaç de produir.

Escoltem com parlen els personatges de Marivaux. Res de *marivaudage* [llançar floretes], si no és aquesta paròdia de *marivaudage* que dóna el sabor còmic d'alguns diàlegs de criats i serventes; però sí una llengua bonica, neta en la

seva recerca, suau i delicada, i alhora molt rigorosa. Les paraules floreixen de la boca de les Sílvia i els Dorante.

Per més claredat, deixem per ara de banda les obres «filosòfiques» de Marivaux, per considerar només les més conegudes de les comèdies de l'amor.

El lloc únic que ocupa l'amor a les seves obres ha autoritzat, *mutatis mutandis*, des de l'univers jansenista del segle XVII cap a les amables lluentors dels salons de la Regència, l'apropament entre Racine i Marivaux, i ha convertit Marivaux en l'altre gran «pintor de l'amor». La crítica de vegades ha limitat el camp de la pintura, i ha dit més precisament que era el pintor de «l'amor naixent». [...]

El món de Marivaux és ple de malcasades amb experiència o de malcasades en potència, i l'espectre del matrimoni desgraciat ha rondat les nits de totes les Sílvia, de totes les Araminte. No hi ha res de sorprenent: si el matrimoni corre el risc de no ser cosa de l'amor, és perquè abans que res és una qüestió de diners, i el delicat Marivaux no va tenir por de dir-ho i de pintar aquesta caça en una llum a penes velada. [...]

En aquestes condicions, com es pot parlar d'una metafísica de l'amor? Més aviat es tenen ganes de parlar d'una sociologia de l'amor, ja que els homes i les dones de Marivaux es mouen en una societat ben real, la societat de la Regència, de la primera meitat del segle XVIII, elegant, àvida, cruel, en la qual assistim alhora al declivi d'una feudalitat que s'esgota i al dinàmic ascens de les forces dels diners; i no és sorprenent que, en aquest món on sovint és expulsat del matrimoni, l'amor veritable miri d'existir a fora d'aquest. [...]

I també és perquè l'amor resulta inseparable de la seva època, que en els complexos personatges de Marivaux apareixen accents de crueltat. En aquest món on les relacions socials són, en un grau molt acusat, relacions de força, es passa fàcilment del joc a la prova.

Una comèdia de aquest títol i hi veiem com un jove aristòcrata parisenc es dóna el luxe de posar «a prova» la jove burgesa camperola que s'ha triat, convençut que el bon partit que ell representa bé val el sofriment que li fa suportar. D'aquesta crueltat, indolent i aparentment indiferent, en trobem a *Les falses confidències* i sobretot a *La falsa serventa*. La noia disfressada que ha hagut

«d'afilar-se les ungles» per lluitar amb armes iguals contra aquell que la vol caçar amb una trampa, ja presenta molts trets de la marquesa de Merteuil de *Les relacions perilloses*.

De tota manera, alhora (i en això rau la complexitat de Marivaux i de l'època que reflecteix) en el si d'aquest món sentimental, de vegades cruel i fred, en aquesta comèdia del fràgil amor, s'hi sent una recerca ardent de la sinceritat. Molt abans que Diderot i Rousseau comencin la batalla filosòfica al voltant d'aquest concepte, Marivaux ha dibuixat amb gosadia les siluetes d'homes i dones en els quals té lloc l'enfrontament entre *l'home amb l'Home*, i *l'home amb la Natura*; uns personatges que, com el seu autor, estan obsessionats pel problema de la sinceritat: *veure clar* al fons del seu cor, *veure clar* al fons del cor de l'altre, què més diuen a part d'això, aquests protagonistes nostàlgics que aspiren a conèixer-se per reconèixer-se?

Marivaux no pinta ni analitza tant l'amor com aquesta exigència de sinceritat que es desperta amb l'amor. I quan és al servei d'aquesta sinceritat, la sensibilitat que reclamen els protagonistes de Marivaux tendeix a confluir amb el tema de les *afinitats electives*, en el sentit goethià de la

paraula: tema progressista, en la mesura en què, tant a Goethe com a Rousseau, la reivindicació de la sensibilitat és una reivindicació progressista de l'individu.

És en efecte contra una societat en declivi que la sensibilitat afirma els seus drets, i també és en oposició amb aquesta societat, de la qual Marivaux, com a moralista, sovint denuncia els artificis i les tares, que es pot produir el retrobament privilegiat de dues sensibilitats. Sorpresa de l'amor, sorpresa dels sentits, però sobretot sorpresa meravellada, en alguns casos, de retrobar «l'altre» quan ja no se l'esperava, o se l'esperava tan poc...
[...]

Georges Poulet, en els seus *Estudis sobre el temps humà*, ha consagrat un capítol molt interessant a Marivaux, en el qual ha vist molt bé aquesta lluïssor de l'instant en el seu univers, i aquest estat de sorpresa permanent dels protagonistes, que sempre es plantegen, de múltiples maneres, la mateixa qüestió: «Qui sóc?». «Què em passa?». «On em trobo?»:

L'ésser marivaudià, sense identitat, sense passat, sense costums, obre de cop els ulls, per veure alhora

tot el que veu per primera vegada. Sembla que li donin l'existència, no per parts com a l'existència temporal, sinó simultàniament i de cop... A cada moment el caprici del sentiment es pot emparar de l'ésser marivaudià, i en la sobreabundància del desordre, donar-li una existència tan nombrosa com la d'un bosc verge...

Ara bé, la sorpresa de l'amor, en la seva vivacitat, és evidentment una forma privilegiada de la sensació d'existir. I Georges Poulet té raó quan mostra com aquesta «descoberta» lligada a l'instant, aquesta fresca aparició d'un mateix a un mateix en la sorpresa de l'amor al final condueix els protagonistes de Marivaux cap a ells mateixos,

ja que el sentiment que un sent per un altre només troba la seva ràpida perfecció transformant-se en el sentiment que un sent per si mateix. No assoleix la seva complexió fins el moment en què esdevé a través de la descoberta de l'altre, el coneixement d'un mateix...

És cert que els protagonistes de Marivaux tenen una gran necessitat de ser «reconeguts» pels altres per sentir que existeixen, una inquietud i una interrogació que són el reflex d'una certa consciència de la inconsistència psicològica lligada a una època i a una societat, i que adquireixen alhora un cert valor progressista.

Aquest univers de Marivaux, tan ric en tot el que reflecteix de les primeres dècades del segle XVIII, s'enriqueix i s'il·lumina també amb el contingut de les obres dites filosòfiques i socials, en les quals es va mostrar com un pensador molt avançat per al seu temps. A *L'illa dels esclaus* (1725), un senyor i una dona de qualitat acompanyades dels seus esclaus van a parar, a causa d'un naufragi, a una illa on els papers es troben intervertits: els esclaus s'han emancipat, mentre que els amos esdevenen esclaus, fins que cadascú retroba la seva antiga condició. La prova és un curs de filosofia moral i una lliçó d'humanitat que s'acaba amb el triomf del «cor bo, la virtut i la raó», qualitats per les quals la «pobra gent» sabrien tornar a ensenyar a la «gent honesta del món». De la mateixa manera, abordant a *L'illa de la raó*, a l'obra amb el mateix nom (1727) en què la ficció s'assembla a la dels *Viatges de*

Gulliver, els estrangers esdevenen «Petits Homes» perquè tenen poca raó, i quan les proves els en donen, el ritme de creixement dels pagesos i dels criats és més ràpida que la dels amos. Aquesta obra és molt interessant també ja que ens allibera del feminisme present a tota l'obra de Marivaux, prenent partit en favor de les que ho tenen tot a perdre en el joc de l'amor perquè la societat les manté en un estat de subjecció i només els deixa com a armes la seva «feminitat» i la coqueteria. A l'illa de la gent raonable, la unió lliurement consentida (la qual cosa pot significar que la dona dugui la iniciativa) substitueix les convencions, i el matriarcat té força legal. Però és a *La colònia* on Marivaux sembla haver anat més lluny: el problema de la condició femenina s'hi planteja en termes d'una lucidesa extraordinària. Al final d'una intriga en la qual les heroïnes principals, una aristòcrata i una artesana, han lluitat contra els homes per la seva emancipació (acabaran fracassant, perquè l'oposició entre les dues dones s'ha revelat com un obstacle insuperable), no podem evitar pensar que si Marivaux hagués volgut mostrar que l'emancipació de la dona passava per la supressió de la lluita de classes, no ho hauria dit millor (però, esclar, no ho va pas *voler!*).

II. LES NOVEL·LES

Marivaux va compaginar en paral·lel l'experiència del teatre i de la novel·la; i si tenim en compte els escrits de joventut, constatem que la seva obra novel·lesca és molt abundant. Només citarem *La vida de Marianne* (1728-1741), i *Le Paysan parvenu* (1735), per dir que la nostra època comença a situar-los al lloc que mereixen i a considerar-les, amb la *Història del cavaller Des Grieux i de Manon* (1731), com les primeres grans novel·les realistes de la literatura francesa.

Aquest realisme, Marivaux el va trobar en la confluència de la tradició de la novel·la burgesa del segle XVII, de la tradició moralista del segle XVII, de la tradició de la novel·la psicològica, i més a prop, de la novel·la picaresca, el representant francès més brillant de la qual és Lesage amb *El diable coix* i la *Història de Gil Blas de Santillana*. Un estudi de les novel·les de joventut mostraria l'encaminament de la inspiració de Marivaux cap al realisme, i la distància que el separa de la novel·la picaresca, la qual, malgrat la riquesa d'observació i penetració dels seus esquemes, no deixa de ser una successió de quadres.

La història de *La vida de Marianne* i la de *Le Paysan parvenu* estan connectades. Marivaux comença *La vida de Marianne* l'any 1728 i dedicarà tretze anys a escriure-la, per abandonar-la l'any 1741. Aquesta llarga novel·la és la història d'una noia que un dia desembarca a París sola i sense diners. La seva «ingenuïtat» corre un gran risc, i té molt a perdre en el joc de l'amor que li para moltes trampes en aquesta ciutat immensa que l'atrau i l'espanta. La recull una bugadera, s'enamora d'un atractiu jove, Monsieur de Valville, que un dia la traeix; és la joguina de fortunes diverses; descobreix el món a cada instant, i el lector el descobreix amb ella. És un personatge complex: ingènua i coqueta alhora, sincera i de vegades pocavergonya, entendridora i de vegades irritant...

Jacob, el protagonista de *Le Paysan parvenu*, és un jove camperol. Un dia arriba a París, ell també, a la casa del seu senyor, un ric financer que mor aviat. Té la sort de conèixer una devota al tombant de la vida, apassionada i sensible, i s'hi casa. La comoditat que li proporciona aquest casament burgès li permet d'anar recorrent els graons de la fortuna. Marivaux deixa la seva novel·la inacabada en el moment en

què la mort (anunciada) de la seva dona li donarà una llibertat que li permetrà triomfar completament.

La crítica de l'època no va ser gens favorable a aquestes novel·les: el llenguatge, que nosaltres, moderns, apreciem particularment, va ocultar la riquesa del contingut. En un primer moment Marivaux va triar decididament de dirigir la seva mirada cap a «la petita gent»: el petit poble i el poble mitjà de París, i fer-los parlar la seva llengua, no tant per un interès pintoresc com per una voluntat d'investigació psicològica. Els seus dons d'observació i la seva llarga experiència en el periodisme aquí fan meravelles. Però allò que determina encara més el valor d'aquest realisme, és la importància dels individus, el seu valor tipificador, i la lucidesa de l'anàlisi. En ambdues novel·les, una persona jove arriba a París, vol obrir-s'hi camí, «prosperar». Els dos protagonistes tenen una funció d'*ingenu* respectivament, és a dir que la seva ingenuïtat i la seva franquesa ofereixen un contrast respecte a la societat podrida en què viuen.

Els també, en molts aspectes, són sincers. Però la seva sinceritat és problemàtica: d'una banda tots dos saben treure'n profit, d'altra aquesta només està feta de les seves sinceritats successives, ja que els herois

novel·lescós de Marivaux, com els del seu teatre, viuen en l'instant; i és en aquest sentit que es pot dir que Marianne i Jacob es descobreixen incessantment, i se sorprenden d'ells mateixos.